

**ТУСГАЙ БЭЛТГЭЛТЭЙ БҮЛГИЙН МЭРГЭН БУУДАГЧ, ТҮҮНИЙ ҮЙЛ
АЖИЛЛАГААНД АНХААРАХ ЗАРИМ АСУУДАЛ**

Д.Мөнхжаргал
ХСИС-ийн ЦС-ийн Галын бэлтгэл тусгай
тактикийн тэнхимийн багш магистр,
цагдаагийн ахмад

Хууль сахиулах байгууллагын мэргэн бууч нь цэргийн тусгай хүчний үүсэн байгуулагдсанаас эхлэлтэй. “Снайпер” буюу мэргэн буудагч гэдэг нь английн snipe буюу сараалжин шувуу гэдэг үгнээс гаралтай. Сараалжин шувуу нь маш хурдан нисдэг, мөн нислэгийн шугам нь урьдчилж хэлэхийн аргагүй ер бусын байдаг тул анчдын хувьд тун ч хэцүү олз байв.

Жирийн буугаар сараалжин шувууг буудаж чадсан ямар ч англи хүнийг тун ч оновчтой буудагч хэмээн тооцдог байлаа. “Сараалжин шувууны буудлага” нь сүүлдээ спорт маягийн төрөл болон өргөжив. 18-р зууны дунд үед энэ төрлийн спортын нэр нь товчлогдож snipe shooting гэдэг урт нэр нь товчхоноор sniping гэж нэрлэгдэх болжээ.

19-р зууны сүүлээр энэхүү нэр томъёо нь өдөр тутмын үгийн санд нэвтэрч маш оновчтой бууддаг спортын төрлийг заадаг болов. 19-р зууны дунд үе хүртэл ихэнх буунууд нь гулгамтай иштэй байсан нь хол, оновчтой буудах боломжийг хааж байлаа. Буудлагын спортын хамгийн түгээмэл хэлбэр мушкетын байг оновчтой онох хамгийн хол зай нь 80 бээр буюу 73.2 метр байлаа.

Мушкет бууг үйлдвэрлэх болсон гол хөшүүрэг нь дахин цэнэглэхэд хурдан, мөн ойрхон зайнд галтай бууддаг боломжтой явдал билээ. Хэдийгээр мухар буунуудыг 16-р зуунд хэрэглэх болсон ч тэднийг үйлдвэрлэхэд их урт хугацаа шаарддаг, өндөр өртөгтэй байжээ.

Анчны буунуудыг анх Английн иргэний дайны /1642-1648/ үеэс байлдааны зориулалтаар хэрэглэж эхэлсэн. Мэргэн буудагчид холын зайнаас дайсны армийн офицеруудыг хөнөөдөг болов. 1643 оны гуравдугаар сард Личфилд хотын бослогын үеэр Брук гүнгийн армийн даргыг холоос буудсан явдал олныг донсолгов.

Сүмийн дээвэр дээр харуулд гарч байсан төгөлдөр хуурч, цэрэг Жон Дайот ангийн урт буугаа тэврэн манаанд гарч байжээ. Гүнг нуувчнаас дөнгөж цухуйхад тэр анаж байгаад буудаж орхисон аж. Дайот гүнгийн зүүн нүдэнд нь оносон байна.

Тэр үеийн жишгээр 150 бээр /137.2 метр/-ийн зайнаас гөлгөр иштэй урт ангийн буунаас буудсан явдал нь дээд зэргийн гайхамшигтай явдалд тооцогдож байв. Аж үйлдвэрийн хувьсгалын эхэн үеэс бууны үйлдвэрлэл ихэд дэлгэрсэн ч 18-р зууны сүүл хүртэл Европын тэргүүний армиудын хурандаа нар “Буу бол дайныг хийхэд тийм ч үр ашигтай зэвсэг биш” гэж үзэж байв.

Британийн эзэнт гүрэн хийгээд Хойд Америкийн колончлогчдын хооронд дайны мөргөлдөөн эхлэхэд нөхцөл байдал бүрмөсөн өөрчлөгджээ.

АНУ-ын эхэн үеийн түүхэнд Европоос ирж суурьшигчид болон уугуул Индианчуудын хооронд тэмцэл зөрчилдөөн байсан бөгөөд Европчуудын хувьд Индианчууд үндэстэн биш гэсэн ойлголттой байжээ.

Тэд үнэндээ өвөг дээдсээс уламжлагдан ирсэн газар нутаг дээр тархан суурьшсан жижиг овог аймгуудын төлөөлөл байжээ. Тэдгээр овог аймгууд хоорондоо ан хийх газар нутгийн төлөө эсвэл өөрсдийн эзэмшлийн эд баялагт газар нутгаа хамгаалахын төлөө тулалддаг байсан байна.

Индианчуудын тактик нь зарим талаараа отох урхи тавих, агнах, ажиглах зэргийг үйлдлийг багтаасан тэдний ан хийх тактиктэй төстэй байжээ. Индианчуудын хувьд том хэмжээний тулааны бүлэг арми болон зохион байгуулалтад орно гэдэг энгийн хэрэг биш байлаа.

Индианчууд шургах дайрах эсрэг үйлдэл ирэхээс өмнө бултахдаа авъяастай хүмүүс байжээ. Мөн тэд арга заль ихтэй өнгөлөн далдлах ур чадвар сайтай мөн газар нутаг, байгалийн зүй тогтолыг маш сайн ашигладаг байсан байна.

Тэдний арга техник нь эртний америкчуудын агнаж бас эрхэмлэдэг байсан ан амьтнаас үүсэлтэй зодолдох ур чадвартай зарим талаараа төстэй байв.

АНУ-ын Колонийн үйл явцын үр дүнгээр буу зэвсгийн дарханчууд олноор бий болсон бөгөөд тэд маш эвтэйхэн зэвсэг бүтээсэн нь тухайн цаг үедээ шинжлэх ухаан техникийн орчин үеийн зэвсэг болж чаджээ.

Дайчин удирдагчид Британы цэргийг туйлдуулахдаа иргэний мэргэн буучдын түргэн шуурхай дайралтыг хэрэглэсэн байна.

Үүнээс хойш АНУ болон Европд мэргэн буудагчдын хөгжил анчдын хүрээнд явагдаж ирсэн ба тэдгээр нь мэргэн буудагчийн винтов буу болон тэдгээрийг эзэмшигчдийг боловсронгуй болгож бэлдэж ирсээр дэлхийн томоохон дайнуудад чухал үүрэг гүйцэтгэж ирсэн. Тухайлбал: Дэлхийн I дүгээр дайн, Орос Финландийн дайн, дэлхийн II дугаар дайн, Солонгосын дайн зэрэгт мэргэн буудагчдыг маш өргөнөөр ашиглаж байсан ба энэ л үед тухайн цаг үеийн шилдэг мэргэн буудагчид төрөн гарж ирсэн билээ.

Вьетнамын дайнд АНУ-ын тусгай анги нэгтгэлд мэргэн буудагчдыг тусгайлан бэлдэн оролцуулж байсан ба тэдгээрийн гүйцэтгэх үүргийн дийлэнх нь явган цэргийн эсрэг үйл ажиллагаа нь явагдаж байсан.

Дэлхийд алдартай мэргэн буудагчийн винтов болох СВД нь Вьетнамын дайн, Афганистанын дайн (1979-1989), Иракийн дайн, Югославын дайн, Чеченийн 1, 2-р дайн, Карабахын зэвсэгт мөргөлдөөн, Гүрж-Абхазын зэвсэгт мөргөлдөөн зэрэг томоохон тулаанд ашиглаж байсан байна.

Энэ үеэс дэлхийд өнөө цагын голлох дайны харанга болох террорист бүлгүүдийн үйл ажиллагаа эхэлсэн ба улс орнууд өөрсдийн эсрэг аюул заналхийлэл халдлаг явуулж буй зэвсэгт бүлэглэл, зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэлийн эсрэг тэмцэх маш өндөр сахилага бат, бэлтгэл сургуулалтай тулааны урлагыг нарийн эзэмшсэн цөөхөн тусгай алба хаагчдаар тэмцэх болсон бөгөөд тэдгээрийн шилдэгүүд нь мэргэн буудагч нар байсан ба голлох үүрэг гүйцэтгэдэг.

Дэлхийн жишиг тусгай алба болох “Альфа” ОХУ, “SEAL TEAM” АНУ, SAS ИБНВУ GSG-9 ХБНГУ, URNA БНЧУ гэх мэт олон шилдэгүүдийн зэвсэглэл, техник хэрэгсэл нь өндөр чанар, найдвартай ажиллагаатай байх нь дайны тулаан тэр дундаа тусгай ажиллагаанд маш их чухал байдаг.

Учир нь маш их өндөр өртөг, зардал, хүн хүч, цаг хугацаа зарцуулж бэлдсэн тусгайгын алба хаагчдийн цусаар бичигдсэн байдгыг тэр болгон олон нийт тэр дундаа улс төрчид мэддэггүй юм.

Дээрх улсуудын засгийн газар тусгай хүчинд хэзээч гар таталгүй хаана, аль улс оронд, ямар зэвсэг, техник хэрэгсэл, хувцас тусгай хэрэгсэл зэргийг шинээр бүтээж, сайжруулж байгааг соргоогоор хүлээн авч туршиж албанд ашиглаж байгааг анхаарах нь та бүхэнд илүүдэхгүй боловуу.

Манай улсад анх цагдаагийн байгууллагад хурандаа Ц.Уугангэрэл даргын санаачилгаар 1990 оны 5 дугаар сард Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаалаар “III Тусгай тасаг” нэртэйгээр 3 бүлэг, 6 хэсэгтэй байгуулагдаж хэсэг тус бүр нь нэг мэргэн буудагчтай байсан ба зэвсэглэлд СВД мэргэн буудагчийн буутай үүрэг гүйцэтгэж байсан түүхтэй.

Энэ цаг үеэс өргөжин хөгжиж 2005 онд “ЦЕГ –ын Тусгай хэлтэс” болон өргөжин мэргэн буудагчийн дарга, бүлгийн мэргэн буудагч алба хаагч нар байсан ба анх удаа Монгол улсын хүчний байгууллага тэр дундаа цагдаагийн тусгай албанд гуравдагч гүрний мэргэн буудагчийн зэвсэг болох АНУ-ын Цагдаа, тусгай албадын хэргэлдэг галт зэвсэг орж ирсэн нь анхдагч байсан юм. 2013 оны 5 сард мэргэн буудагчийн бүлэг байх шаардлагагүй гэж үзэн тараан довтолгооны бүлэгт мэргэн буудагч алба хаагчдыг хувиарлан орон тоог нэмсэн ба урд урдын зэвсэглэл дээр бага боловч мэргэн буудагчийн зэвсэг, хэрэгсэл нэмэгдсэн нь олзуурхуштай байна.

Мэргэн буудагчаар тусгай албанд ан хийдэг, буудлагын спортоор хичээллэдэг, буудлагын барил болон туршлагтай хүмүүсийг сонгож мэргэн буудагчаар бэлтгэж ажлуулах нь цаг хугацаа болон хөрөнгө мөнгө, хүн хүчинд хэмнэлттэй байв. Учир нь тэд холбогдох дадал арга барил эзэмшсэн сэтгэл зүйн хувьд бэлтгэгдсэн байх ба энэ нь маш чухал үзүүлэлт юм.

Өнөөгийн байдлаар мэргэн буудагчдийн гүйцэтгэж байгаа үүргээс цухас дурдвал багаар болон дангаар үүрэг гүйцэтгэж байгаа ба багаар бол нэг нь буудагч нөгөө нь хянагчийн үүрэг гүйцэтгэх ба багийн гишүүд хэн хэнийхээ үүргийг орлон гүйцэтгэх чадвартай байх шаардлагатай гадны туршлагаас үзхэд илүү ур чадвар мэдлэг сайтай нь хянагчийн үүрэг гүйцэтгэдэг. Гэмт үйлдэл болсон үед нэн ялангуяа хүн барьцаалахтай холбоотой мэргэн буудагчийн үүрэг, цар хүрээ асар их юм.

Буудагчийн үүрэг бол гал нээх бол хянагч нь олон тооны үүрэг гүйцэтгэнэ. Тухайлбал хянагч байг ажиглах, агаар орчины хэмжилт хийх, багийн аюулгүй байдлыг хангах үүрэгтэй. Мөн дайралтын баг удирдлагад мэдээлэл дамжуулах, тэдгээрийн орц гарцыг галаар хамгаалах, тэсэрч дэлбэрэх бодистой ажиллах, тагнуул хийнэ, хамтрагчдынхаа маневр, шилжин байрлах хөдөлгөөнийг халхавчилна, хянагч нарыг хамгаалах, хэргийн газрыг бүслэн хамгаалах ажиллагааг хангана.

Буудагч дайрах бүлгийнхэнд хандуулж буй гэмт этгээдүүдийн анхаарлыг сарниулах, нууц ажиллагаанд саад болж буй нохой, гэрэлтүүлгийн хэрэгсэл, хяналтын камер зэрэг эсрэг талын хамгаалалтын хэрэгслүүдийг устгах олон үүргийг гүйцэтгэдэг.

Тушаал авсан тохиолдолд оновчтой буудалт хийж “аюулгүй болгох болон аюул”-ыг устгана. Чөлөөлөх ажиллагаа эхэлмэгц тэрээр дайрах бүлгийн ажиллагааг оновчтой галаар хамгаалж халхавч хийж галын алба, эмч нар болон бусад үйлчилгээний ажилтнуудын аюулгүй байдлыг хангах ёстой.

Мэргэн буудагч дайрах бүлгийн шилжих хөдөлгөөнийг зохицуулж, тэдний зам дахь занга, урхи, сэжигтэй этгээд болон бусад аюулаас сэрэмжлүүлдэг. Зарим тохиолдолд тэрээр дайрах бүлгийн хараанд өртөхөөргүй байрлаж, аюул занал учруулж болох сэжигтэй этгээдүүдийг устгана.

Гэмт этгээдүүдийг устгах тушаал авсан бол “бай”-г сонгохдоо түүний ач холбогдлынх нь дарааллыг баримтална. Гол төлөв хамгийн эхэнд нэн аюултай зэвсэг \автомат буугаар зэвсэглэсэн гэмт этгээд гар буугаар зэвсэглэснээсээ түрүүлж үхэх ёстой гэсэн зарчим баримталдаг\ барьсан “бай”-г устгана. Гэмт этгээдүүдийг устгахдаа тэдний эрүүгийн “түүх”-ийг үндэслэнэ. Эцэст нь барьцааныханд болон дайтах бүлгийнхэнд хэн илүү их аюул учруулж болохоор байна гэдэг зарчим баримтлана гэм зэмгүй хүмүүсийн дэргэд хамгийн ойр байгаа нь гэдэг ч юмуу.

Хянагч байг илрүүлж, ажиглан тогтоож өгөх бөгөөд буудлагын дүнг хянадаг төдийгүй тусгай чиглүүлэгчийн дурангаа ашиглан газар орны физик шинжүүд, газрын дулаанаас үүссэн зэрэглээ зэргийг ашиглан салхины чигийг тогтоодог.

Мөн буудагчтай харилцаж бай хүртлэх зайг тогтоон буудлагын өнцөг, баллистик, траектор, салхины хурд, газрын гадарга зэргийг тооцоолсны үндсэн дээр дуран харааны засварыг зааварчилж өгдөг.

Нэг үгээр хэлбэл хянагч нь гал нээхээс бусад бүх үүргийг гүйцэтгэдэг гэж тайлбарлаж болно. Өнөө үед хянагч нар тусгай баллистикийн тооцоолох программ бүхий зөөврийн компьютерийг ажиллагаандаа хэрэглэх нь нийтлэг болоод байдаг.

Хянагч нь ихэвчлэн багийн аюулгүй байдлыг хангадаг учир автомат буугаар зэвсэглэсэн байдаг.

Багийн гишүүн бүр мэргэн буудагчийн винтов буутай үед 2 зэвсэг зэрэг агсаж үүрэг гүйцэтгэдэг явдал бий. Гэвч ихэнх тохиолдолд мэргэн буудагчийн винтов бууг зөвхөн буудагчид олгодог учир дээрх мэт давхар зэвсэг агсах нь ховорхон байдаг.

Мэргэн буудагчдыг сонгохдоо түүний эрүүл мэнд, бие бялдрын хөгжилд онцгой анхаардаг. Алба хаагчид өндөр сахилга бат, ёс суртахуунтай, хариуцлага өндөртэй, мэргэшсэн чадварлаг, эр зоригтой, сэтгэл зүйн хувьд төлөвшсөн, харилцааны соёл зэрэг олон шалгуурыг хангасан байдаг.

Яагаад гэвэл мэргэн буудагч зарим үед хүн хүрэхэд маш хэцүү газар байрлах, тийшээ очиход түүнээс асар их хүч тэнхээ, ур ухаан, эв дүй шаардагддаг юм. Тэвчээр хатуужилтай байх нь мэргэн буудагчдын бас нэг гол чанар мөн.

Тэрээр үүрэг гүйцэтгэх үедээ сонгосон байрлалдаа хэдэн цагч суух \тэгэхдээ бараг хөдөлгөөнгүй шүү\ шаардлага гардаг. Ингэхдээ тэрээр хэрэгтэй ганцхан агшинд байгаа хөнөөх тийм чадварыг хадгалж байх ёстой.

Дэлхийн бусад улс орнуудад тусгай албаныхан мэргэн буудагч нараа дотроосоо, байлдааны туршлагатай болон анчдын дундаас сонгон авсан байдаг. Яагаад гэхээр тэдгээр хүмүүс нь холбогдох дадал олсон, туршлага суусан хүмүүс юм. Тэд хэрэгтэй үед эргэлзэж, тээнгэлзэхгүйгээр гохоо дарж чаддах сэтгэл зүйн бэлтгэлтэй байдаг юм.

Монгол улсад “Зэвсэглэсэн тусгай бэлтгэлтэй бүлэг” байх шаардлагатай юу? Хэрэв үгүй бол хууль сахиулах алба хаагчдын ур чадвар, хүч чадал, техник хэрэгсэл, зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хүрэлцэхгүй хэрэг нөхцөл байдал бий болговол яах вэ? Засаг захиргаа, Улсын их хурал гадаад

харилцаа маань дэлхийд тэргүүлэх хүчирхэг хоёр гүрэн болох ОХУ, БНХАУ –аас ил болон далдаар тусламж гуйх уу, тийм эрх зүйн орчин байна уу? Эсвэл БХЯ-ны харъяа 084-р ангийг хууль сахиулах ажиллагаанд татан оруулах шаардлагатай юу?

Хэрэв үгүй бол дээр өгүүлсэн дэлхийн хэмжээнд ойртуулах, одоогийн энэ техник, зэвсэг, тусгай хэрэгсэл болон мэргэн буудагч нарыг сургах бэлдэх багш, сургалтын орчин эдгээрийг нэн тэргүүнд бэлдэж бий болгохгүй юм бол гарах үр дагавар нь энгийн хүний амь, тусгай албаны ажилтан, цаашлаад төрийн ямар нэг өндөр албан тушаалтаны амь нас эрүүл мэндэд ноцтой хохирол учрах тийм бодит аюул нь цаг хугцааны асуудал болоод байна.

Тусгай албаны мэргэн буудагчийн үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох талаар авах чухал арга хэмжээ нь бүтэц, орон тоо, албан хаагчдын үүрэг гүйцэтгэх эрх зүйн орчин, далд байх зарчим, нийгмийн баталгаа, техник хэрэгсэл, санхүүжилтийн талаар томоохон үе шаттай алхамууд хэрэгжүүлэх нь тулгамдаж буй асуудал болоод байна.

Дээр дурьдсан асуудлыг хуульд тусгах, журам, дүрэм, заавруудыг шинээр гаргах, ялгаж ангилах, системчлэх хэрэгтэй ба төрөөс санхүүгийн хувьд бодлогоор тасралтгүй байнга хангаж байх үүргийг хүлээж үүний зэрэгцээ хатуу хяналт тавих нь зүй юм.

Цаашид хурдацтай хөгжиж байгаа өнөөгийн нийгэмд мэргэн буудагчийн үйл ажиллагаанд орчин үеийн шинэ технологийг нэвтрүүлэн ашиглах, мэргэн буудагчийг мэргэшүүлэх сургалттай болгох, багаар ажиллах чадварыг дээшлүүлэх, мэргэн буудагчдын зэвсэг, сумны чанар, агсамж зэрэг олон зүйлсийг шинэчлэх, стандарттай болгох шаардлагатай байна.